

SZAKÁL PÁL: AZ ÖNTÖZÉSES TERMELÉS GAZDASÁGI HATÉKONYSÁGA*

CSENDES BÉLA

Tanulmányában a szerző — a Közgazdaságtudományi Intézetben végzett kutatásának eredményeit ismertetve — az 1947—1960 közötti évek öntözési tapasztalatainak elemzése alapján rámutat azokra a legfontosabb közgazdasági és üzemgazdasági problémákra, amelyek megoldása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az öntözésre fordított ráfordítások kielégítő eredményeket adjanak.

A tanulmány négy fejezetből áll. Az első fejezet az öntözés hazai jelentőségével foglalkozik. Termésátlagaink — közismerten — alacsonyak és évenként erősen ingadoznak. A termésátlagok növelésének, a termésátlagokban bekövetkező ingadozások csökkentésének fontos eszköze az öntözéses termelés kiterjesztése. Az alacsony termésátlagok, az évente mutakozó termésingadozások oka azonban nem kizárólag a csapadékhiány; éppen ezért nálunk nagy lehetőségei vannak a termés hozamok öntözés nélküli növelésének is (jobb talajművelésnek, talajjavításnak, gyomok irtásának, trágyázásnak stb.). „Ez azonban nem csökkenti az öntözés jelentőségét sem a második ötéves terv időszakára, sem a későbbi időkre vonatkozóan. Az öntözés jelentősége ugyanis legfőképpen abban mutakozik, hogy segítségével a termésátlagok jóval azon a határon túl növelhetők, amelyeket a legkorszerűbb öntözés nélküli termelési módszerekkel el tudunk érni.” (I. 11.)

A továbbiakban a hazai öntözési lehetőségeket ismertetve, a szerző megállapítja, hogy már ma is lehetségesnek látszik a következő ötéves tervek során az öntözés kiterjesztése az ország mezőgazdasági területének 20—25 százalékára. Az öntözés a mezőgazdaság fejlesztésének mind fontosabb eszközévé válik, az öntözéssel, figyelembe véve az új termelési eljárásokat is, több millió holdon a mainak többszörösére növelhetjük a termést.

A második fejezet az öntözéses termelés eddigi hazai eredményeivel foglalkozik.

A második világháború előtt ténylegesen körülbelül 24 000 kat. holdat öntöztek. A felszabadulás után 1950-ben 60 000, 1954-ben 200 000 kat. hold

* Közgazdasági Értekezések sorozat 3. sz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963. 106 o.

volt az öntözhető terület. A berendezett területek hasznosításával kezdetben nem volt probléma. Az egész területet hasznosították, legnagyobb részét rizstermeléssel. 1953 után azonban az új területek bekapcsolása ellenére a ténylegesen öntözött terület csökkent. Ez, valamint egyéb jelenségek azt jelezték, hogy az öntözéssel termelés gyors területi növekedése nem volt eléggé megalapozva.

A fejezet további részében a főbb öntözéssel kultúrák termelésében elért eredményeket taglalja. Elsőként a rizstermelést elemzi. Rizst 1947-ben 9000, 1950-ben 26 000, 1955-ben pedig 87 000 kat. holdon termeltünk. Ezt a nagyarányú fejlődést — a kedvező belső és külső piaci helyzet mellett — az tetten lehet látni, hogy az állam több száz millió forintos beruházásokkal öntözőműveket épített. A rizstermelés eredményeit értékelve a szerző számításokkal bizonyítja, hogy az 1947—1960 közötti 14 év alatt az államnak megtérültek a rizstermelésre fordított beruházások. Az üzemeknek pedig az általuk eszközölt beruházások 2—3 év alatt térültek meg. A rizstermelés azonban 1955 óta csökken (1961-ben 38 400 kh volt a rizs vetésterülete). A vetésterület csökkenése a rizs termésátlagainak csökkenésével és azzal függ össze, hogy a rizs jövedelmezősége más termékekéhez viszonyítva jelenleg nem olyan kedvező, mint amilyen korábban volt. Emellett agrotechnikai szempontból is szükséges volt a rizs vetésterületének csökkenése. Jelenleg az a feladat, hogy rizstermelésünk színvonalának emelésére megtegyük a szükséges intézkedéseket. Mindenekelőtt az üzemekben kell megteremteni a korszerű öntözéssel gazdálkodás feltételeit. Ehhez pótlólagos beruházások kellenek, amelyek megvalósításával jelentékenyen javulna a régi beruházások hatékonysága.

A szántóföldi növények öntözésének eddigi eredményeit vizsgálva a tanulmány megállapítja, hogy a kukorica, a pillangósok és a cukorrépa öntözésével viszonylag kevés jövedelmet értek el a termelők, ezért a szántóföldi növények öntözése 1960 előtt viszonylag lassan terjedt. A szántóföldi növények öntözéssel termelésének elterjedését akadályozta az öntözéshez értő szakemberek hiánya (a rizs öntözéséhez viszonyítva a szántóföldi növények öntözése alaposabb elméleti és gyakorlati ismereteket kíván), továbbá a magas színvonalú öntözéshez nélkülözhetetlenül szükséges anyagi feltételek (szerves- és műtrágya) hiánya. A szántóföldi növények öntözésének eddigi gyenge eredményei azonban nem indokolhatják, hogy öntözésük jelentőségét lebecsüljük. Az öntözés hatékonyságának növelése végett elsőrendű feladat az öntözés műszaki és mezőgazdasági termelési jellegű beruházásai közötti aránytalanságok megszüntetése. „... ha az öntözés fejlesztését, mint a múltban, az öntözőművek és az öntözőtelepek megépítésével befejezettnek tekintjük és nem gondoskodunk a nagy termések eléréséhez szükséges egyéb feltételekről, az öntözés nem hozza meg a várható eredményeket, s a műszaki létesítményekre fordított nagy beruházások ugyanolyan, illetve még nagyobb mértékben válnának holt beruházásokká, mint 1960 előtt.” (44. l.)

A harmadik fejezet címe: „Az öntözés műszaki kivitelezésének hatása az öntözés fejlődésére”. Az egyes öntözési módok megválasztásakor figyelembe kell venni: a termesztendő növény igényeit, a talaj kötöttségét, a talajfelszín alakulását, a rendelkezésre álló vízmennyiséget és az öntözés jövedelmezőségét. Azokon a területeken és azoknál a növényeknél, amelyek például felületi és esőztető módszerekkel egyaránt sikerrel öntözhetők, csak alapos mérlegelések, számítások után szabad elhatározni, hogy melyik öntözési módot alkalmazzuk. Ma még a felületi öntözés az uralkodó. Ez elsősorban a rizstermeléssel kapcsolatos. Az esőztető felszerelés azonban ma még nagyon drága, alkalmazása ezért elsősorban az öntözést legjobban megháláló kertészeti növényeknél indokolt, vagy ott, ahol a talaj lazasága, illetve a talajfelszín egyenetlensége miatt felületi módszerekkel nem lehet öntözni. Az esőztető öntözésnek az utóbbi években elterjedt formája a csőkutas öntözés. Ennek nagy jelentőségét az adja meg, hogy a csőkutak építése olcsó, a csőkút földalatti rétegvizeket hoz felszínre, s ezáltal jelentősen növelhető az öntözött terület, továbbá olyan területeket tesz öntözhetővé, amelyeket a talaj lazasága folytán csatornákból nem lehetett ellátni.

A tanulmány negyedik fejezete „Az öntözés hatékonysága az ország különböző tájain a talaj minősége és a termelés mai színvonala szerint” címet kapta. Minél jobb talajokon és minél belterjesebb üzemekben valósítjuk meg az öntözést, annál nagyobb lesz az öntözővíz terménynövelő hatása. Ebből a szempontból nézve, úgy tűnik, eredményesebb lett volna az öntözés, ha a Nagyikunság és a Hortobágy vidéke helyett például Mezőhegyes és Makó környékén valósítottuk volna meg az öntözést. Az eddigiek során azonban főképp a rizs termeléséhez kapcsolódott az öntözés terjedése. A rizstermelés eddigi eredményei pedig azt mutatták, hogy népgazdaságilag helyes és indokolt volt az öntözést a Tiszántúl középső vidékein kiterjeszteni. A rizst továbbra is hasonló talajú és éghajlatú tájakon kell koncentrálni, mint ahol eddig is történt. Ennek előnye — népgazdasági szempontból —, hogy az öntözés és a rizstermelés segítségével az ország egyik legkedvezőtlenebb természeti adottságokkal rendelkező vidékének mezőgazdaságát rövid idő alatt magas színvonalra emelhetjük. A szántóföldi növények öntözését pedig az Alföld és a Dunántúl legjobb talajú és legintenzívebb vidékein tudjuk a legeredményesebben megvalósítani. A zöldségfélék, szőlők, gyümölcsösök öntözése viszont az eddigi tapasztalatok szerint a Duna—Tisza közén és a Kisalföld egyes vidékein a legeredményesebb népgazdasági szempontból.

*

Szakál Pál tanulmánya érdekesen, színesen tárgyalja az öntözés problémáit. Különösen jó szolgálatot tesz azzal, hogy alaposan, az öntözéssel foglalkozó szakember számára is gondolatébresztő módon elemzi azokat a tényezőket, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az öntözés kellő hatékonyságú legyen.